

Lluís Pastre (1863-1927): Traces d'un mestre rossellonès a la premsa barcelonina

Article ofert a la memòria de Jordi Pere Cerdà (1920-2011)

LLUC BONET *Universitat Paul Valéry de Montpellier*

RESUM: Lluís Pastre nasqué al Llenguadoc. Fou republicà radical, pedagog, filòleg i maldà per introduir el català a l'escola francesa a principis del segle XX. Participà a la fundació de la primera agrupació catalanista del Rosselló i col·laborà a la premsa catalanista i pedagògica del Principat. Es relacionà amb Josep Aladern, Joan Bardina, Josep Maria Folch i Torres, Alfons Maseras.

PARAULES CLAU: Tercera República francesa, Catalunya, pedagogia, nacionalisme.

ABSTRACT: Lluís Pastre was born in Languedoc. He was a Radical Republican, an educationalist and a philologist. He worked relentlessly for the introduction of Catalan in French schools at the beginning of the twentieth century. He was one of the founders of the first Catalanist society in the Roussillon and a regular contributor to the Catalanist and the educational press of Catalonia. He had dealings with Josep Maria Folch i Torres, Joan Bardina, Josep Aladern and Alfons Maseras.

KEYWORDS : Third French Republic, Catalonia, paedagogy, nationalism.

1. Perpinyà: entre París i Barcelona

¿Per quins motius un mestre d'escola de la Tercera República francesa, percebut com a gavatz¹ pels seus contemporanis, avui gairebé oblidat al Rosselló (Gallart

NOTA Text de la conferència feta el 14 de setembre de 2011 a la Casa dels Països Catalans de la Universitat de Perpinyà, a petició de l'Association pour la Promotion de l'Histoire dans les Pyrénées-Orientales.

1. Lluís Pastre va néixer a Clarmont d'Erau, al Baix Llenguadoc, i va morir a Perpinyà. Pel seu origen occità, se'l tractava de gavatz; era habitual al Rosselló, i ho és encara avui en dia, per subratllar la no catalanitat dels veïns enllà de Salses.

2002; Bonet 2009) malgrat haver-hi fet la carrera professional i la militància sindical,² pedagògica i catalanista, tingué audiència, per mínima que fos, dellà de la Serra de l'Albera? I és que Lluís Pastre, a més del seu activisme social i cultural, produí una obra escrita de pedagog comparatista del català i del francès, de lingüista catalanooccità i d'articulista republicà, amb un ressò molt més que local. Les ocurrencies que el concerneixen en publicacions de Barcelona, entre premsa i llibres, representen prop del 30% de les cent cinquanta referències a la seva obra en la bibliografia general des del 1900 fins avui.

Abans de centrar-nos en alguns aspectes rellevants del seu protagonisme en la discreta xarxa catalanista transfronterera de les primeres dècades del segle XX, presentarem l'obra escrita de Lluís Pastre, majoritàriament abocada, com veurem, a la llengua catalana. Els articles que destinà a la premsa barcelonina corresponen a la meitat de la vintena d'escrius que no reservà per a la *Revue Catalane* (1907-1921) de Perpinyà. En efecte, aquesta revista bilingüe, òrgan de la Société d'Études Catalanes, de la qual fou un dels fundadors el 1906, acollí la major part del centenar llarg de les seves aportacions als periòdics. També és autor de disset llibrets, tots publicats a Perpinyà, essencialment amb la Société d'Études Catalanes i la impremta Comet, excepte el primer, *Essai d'éducation sociale à l'école avec le concours de la famille*. Aquest fou publicat a París el 1903,³ a la Bibliothèque d'Éducation, l'editorial de referència dels mestres d'escola francesos, braços executors de la guerra als patuesos i de l'anticlericalisme oficial.⁴ Era un manual solidarista, seguidor de la filosofia dels republicans radicals: una proposta a l'avantguarda de l'Escola Nova,⁵ escrit amb el director d'escola i sindicalista perpinyanès Jules Combes (1858-1943), aviat company de Lluís Pastre a la Borsa del Treball de Perpinyà.

Recomanat per Ferdinand Buisson (1841-1932), el famós director d'ensenyament primari de Jules Ferry⁶ (1832-1893), aquest mateix llibret fou reproduït, el

2. Lluís Pastre fou, el 1908, el president del Syndicat des Institutrices et Instituteurs des Pyrénées-Orientales, per això fou castigat pel ministre d'Instrucció pública.

3. La del 1903 n'és la segona edició, la primera és probablement del 1901.

4. El 1902, Émile Combes, president del Consell (cap del govern francès), tanca les escoles congreganistes no autoritzades; el 1903, prohibeix les predicacions en dialecte local.

5. L'Escola Nova, hereva d'*Émile ou de l'éducation* de Rousseau, és a les beceroles a l'inici del segle XX, amb les experiències de pedagogia activa de Cecil Reddie a Anglaterra, John Dewey als EUA, Adolphe Ferrière a Suïssa, Maria Montessori a Itàlia, Joan Bardina (en català) i Francesc Ferrer i Guàrdia (en castellà) a Catalunya; es basa en la pedagogia del projecte solidari amb la consegüent superació de la pedagogia autoritària.

6. Jules Ferry és el ministre d'Instrucció pública que el 1881-1882 féu promulgar l'escola primària gratuïta, obligatòria i laica; també promogué la política colonial francesa. El 1879, partidari de prohibir l'ensenyament a les congregacions religioses, inaugurà a Perpinyà l'estàtua de François Aragó (1786-1853), icona del republicanisme rossellonès, enmig del fervor popular. Ferdinand Buisson també fou el director del monumental *Dictionnaire de pédagogie et d'instruction primaire*, editat el 1897 i revisat el 1911.

març de 1909, en el primer i darrer número de la *Revista Catalana d'Educació*, editada per l'Escola de Mestres de Barcelona (Pastre 1909). Aquesta primera escola normal catalana, també escola activa, fundada pel pedagog Joan Bardina (1877-1950), funcionà, entre el 1906 i el 1910, de forma alternativa a l'Estat. L'atenció que dedicà al mestre rossellonès Joan Bardina, impulsor, el 1902, de la campanya pedagògica pro catalana⁷ a la *Veu de Catalunya*, col·laborador en les qüestions d'educació d'Enric Prat de la Riba (1870-1917), autor de diversos manuals en català i ponent, el 1906, del Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana, corrobora el valor pedagògic de l'obra de Lluís Pastre. I també revela la inevitable adhesió prèvia a una xarxa pancatalana, per damunt de la frontera estatal i més enllà de les divergències polítiques.

2. Pedagog innovador, filòleg i catalanista

Lluís Pastre va ser productiu particularment entre el 1907 i el 1917, aproximadament, les dates extremes de l'esplendor de la *Revue Catalane*. Més de la meitat dels articles que hi publicà també foren editats en separata, i representen onze llibrets, sobre un total de disset: *Le catalan à l'école* (1907, 25 p), *Llengües germanes* (1907, 9 p?, no trobat), *Jeux floraux de la Société d'études catalanes* (1907, 8 p, atribuït a Lluís Pastre), *La langue catalane populaire en Roussillon* (1908, 58 p), *Critique des traductions catalanes du Songe d'Athalie* (1909, 11 p), *Les prétérits catalans en Catalogne et en Roussillon* (1909, 16 p), *Le français enseigné par les exercices de traduction de textes catalans aux enfants de 9 à 15 ans* (1911, 119 p), *De l'emploi de l'HI et de ELS HI* (1912, 16 p), *Les catalanismes à l'école* (1913, 53 p), *Ramon Llull et son œuvre pédagogique* (1915, 29 p), *Perrault, Charles. La version catalane de Peau d'âne* (1917, 7 p).

Els altres sis volums són diferents dels articles de la *Revue Catalane*, i hi domina encara més marcadament la pedagogia, la didàctica i el comparatisme català-francès. Tres llibrets foren escrits en col·laboració. Amb Jules Combes escrigué *Éssai d'éducation sociale à l'école avec le concours de la famille* (1903, 24 p). Amb l'inspector de primària d'origen provençal Sylvain Davin (1857-?), publicà dos manuals innovadors d'aprenentatge del francès: *Le français usuel enseigné par les exercices de langage et de lecture aux enfants de 6 à 9 ans* (1903?, 170 p o 80 p, segons edició) i *Le français usuel enseigné par les exercices de langage aux enfants de 3 à 6 ans : Écoles maternelles* (1904, no trobat). Aquests llibres, segons el mètode

7. El 1902, l'Estat espanyol fa obligatori l'ensenyament religiós en castellà (decret de Romanones); sota la pressió popular i del bisbe Morgades, l'ordre és retirat i reneix la reivindicació de l'escola en català.

directe oficial, conjuminen progressió intuïtiva per centres d'interès, oralitat i aprenentatge de la composició escrita, amb el suport de la il·lustració fotogràfica. En una època en què els manuals són o bé llibres de lectura o bé gramàtiques, els de Lluís Pastre integren clarament l'aprenentatge de la lectoescriptura creativa en el de la morfosintaxi. Són a l'avantguarda de la pedagogia activa; per això tenen èxit en particular als altres territoris al·lòfons de França (Occitània, Bretanya), amb deu edicions i aproximadament trenta mil exemplars en total.

El manual dedicat als infants de 6 a 9 anys, segons el mètode directe, és a dir, sense passar per la traducció de l'idioma local, és anunciat des de la primera edició del 1903 com a lectura prèvia a *Le français enseigné par les exercices de traduction de textes catalans aux enfants de 9 à 15 ans*, llibret segons el mètode de traducció, publicat finalment el 1911. Aquí rau l'originalitat didàctica de Lluís Pastre respecte dels altres pedagogs regionalistes, occitans sobretot (Bonet 2012), perquè, per pragmatisme i experiència, proposà un mètode mixt, consecutivament directe i de traducció:

L'article 13 du Règlement des Écoles primaires⁸ ne peut être invoqué contre le catalan si ce dernier est employé comme langue de comparaison dans une classe où les enfants ont déjà appris à parler et à écrire par la méthode directe. La méthode mixte a, naturellement, contre elle ceux qui, partisans de la méthode directe, ne veulent pas entendre parler de l'introduction des idiomes locaux dans les écoles et ceux qui, partisans de la méthode de comparaison, voudraient établir cette comparaison dès le début des études, oubliant que pour comparer deux langues, il faut d'abord les connaître l'une et l'autre de façon suffisante (Pastre 1910: 396).

Com confirmaran les obres posteriors, *Le sous-dialecte bas-languedocien de Clermont-l'Hérault* (1913, 163 p.), *Enseignement de la langue catalane par la méthode des doubles textes* (1920, 86 p.), *Éléments de grammaire catalane rédigée conformément aux règles orthographiques en usage dans la littérature moderne* (1925, 128 p), classificar Lluís Pastre entre els mestres que van reduir el català a l'escola a un simple artefacte per a la promoció exclusiva del francès seria un judici ben superficial.

8. Lluís Pastre es devia referir a l'article 14 del reglament de les escoles primàries públiques: «Le français sera seul en usage dans l'école».

3. 1904-1907: Cròniques des de Perpinyà

Des de Barcelona, Josep Alcoverro i Carós (1877-1908), poeta, autor, el 1906, de *Lliçons d'ortografia catalana*, director del *Butlletí d'Escoles*, òrgan de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana, havia entès perfectament el catalanisme de Lluís Pastre i defensava, el 1907, el dret a la diferència per a la didàctica del català al Rosselló:

A les altures qu'ha arribat el moviment catalanista entre nosaltres, l'opinió den Pastre pot trobar qui no la comparteixi; pero no pot ja semblar herètica. Al cap y a la fi, nosaltres defensem que l'ensenyança ha d'ésser catalana, no pera obtenir resultats més o menys immediats en una ensenyança determinada, sino integralment; això és, que l'ensenyança de totes les ciències y arts ha de donarse en català pera ésser profitosa. La qüestió del mètode a seguir pera l'ensenyança d'un idioma, res té que veure ab aquèsta.

Altrement, en Pastre no planteja la qüestió en el terreny que la plantejem nosaltres; y fóra en va que s'ho proposés, a França, perque les disposicions tiràniques d'una administració més centralista encara que la nostra li'n privarien. [...] Això'ns fa pensar qu'en altres circumstàncies aniria més lluny. (Alcoverro 1907, p. 43-44)

El 1909, Joan Bardina obriria les columnes de la revista de l'Escola de Mestres de Barcelona a Lluís Pastre, com a mitjancer del reformisme pedagògic vingut d'Anglaterra i d'Estats Units, però abans, concretament el 1907, ja havia deixat un espai a «aquest bon català de França» (Bardina 1907, núm. 367), en la seva *Gramàtica pedagògica de la llengua catalana: Curs superior*: «La única escrita baix la base del naturalisme filològich, del qual ne surt el Nacionalisme lingüístich»⁹ (Rafanell 2006, p. 375).

Heus aquí, doncs, el mestre d'escola de la República Francesa seguidor del nacionalisme català naixent!¹⁰ No ben bé, ja que l'aportació de Lluís Pastre a la primera gramàtica catalana escolar era «La carta de la nòstra llengua», la primera representació del domini catalanooccità de la història (Rafanell 2006, p. 370). Hi segueix la pauta occitana, és a dir, fa coincidir els límits dialectals amb les demarcacions territorials històriques: Llemosí, Provença, Gascunya, Llenguadoc,

9. Anunci aparegut a la revista *¡Cu-Cut!*

10. Probablement per la seva vinculació al catalanisme barceloní i per la seva adhesió al republicanisme radical francès, no coneixem cap vincle entre Lluís Pastre i l'Escola Moderna de l'anarquista barceloní Francesc Ferrer i Guàrdia (1859-1909), executat el mateix any que Joan Bardina obria la seva Escola de Mestres.

Rosselló, Andorra, Catalunya, Ribagorça (per la futura Franja de Ponent), València, Illes Balears i L'Alguer. Un mapa de mestre d'escola i no de lingüista avesat a la dialectologia naixent?¹¹ És poc probable, ja que l'institutor de Perpinyà era també, des del 1906, secretari fundador de la Société d'Études Catalanes, i una de les seves primeres iniciatives fou demanar al consell d'administració de l'entitat regionalista «un vote de félicitations» al filòleg mallorquí mossèn Antoni Maria Alcover (1862-1932), al romanista alemany doctor Bernhard Schädel (1878-1926), «pour leur excursion philologique dans les pays catalans», i al catalanista rossellonès Juli Delpont (1866-1923), «pour les renseignements qu'il leur a donnés sur le catalan roussillonnais». La finalitat de la «Carta de la nostra llengua», presentada com a lingüística, era més aviat de contingència sociolingüística. Efectivament, qui que no fos occità de naixement i català d'adopció, com era Lluís Pastre, s'hauria pogut arriscar a esborrar els efectes de la Batalla de Muret (1213)? Sigui com sigui, l'ambigüitat del mapa fou segurament la causa del poc èxit que tingué, el 1906, un segell commemoratiu del Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana que reproduïa la «carta» de Lluís Pastre (Rafanell 2006, p. 369). Joan Bardina, que fou ponent al Congrés, la recuperà per a la seva gramàtica escolar, autoqualificada com a «obra nacional».

El mateix 1907, a la *Revue Catalane*, Lluís Pastre anava pel mateix camí amb l'article «Llengües germanes», l'únic que escrigué en català a la revista perpinyanesa, com si hagués estat inicialment destinat a una publicació del Sud dels Pirineus.¹² Precisament, el primer rastre explícit del seu pancatalanooccitanisme aparegué el 9 d'agost de 1905, dellà de la frontera, al diari catalanista i burgès d'Enric Prat de la Riba (1870-1917), *La Veu de Catalunya* (1899-1937), en una de les seves «Cròniques de Perpinyà» o «Cròniques del Rosselló»:

La cosa més curiosa és que, després d'haver fet sufrir a la llengua d'oc actual del mitg dia de Fransa una sabia depuració, han trobat [els felibres no mistralencs, en particular el gascò Pau REY (1873-1918), autor del poemari *Minarèls*] com a resultat una llengua que no's diferencia de la que parlan y escriuen, des de mitg segle, els escriptors de la renaixensa catalana, la llengua den Verdaguer. ¡Única y mateixa llengua, la Llengua d'Oc Retrobada y la llengua catalana actual! (Pastre 1905a)

11. El 1906, Antoni Maria Alcover i el romanista alemany Bernhard Schädel començaren pel Rosselló les seves excursions filològiques per a la descripció dels parlars catalans; el 1911, Antoni Griera féu les seves enquestes per al futur *Atlas Lingüístic de Catalunya*, començat a publicar el 1923.

12. Lluís Pastre publicà a la *Revue Catalane* poemes en català que firmava amb el pseudònim «Algú», homenatge probable a Albert Saisset (1842-1894), àlies Un Tal.

Si, entre el 1904 i el 1907, el mestre d'escola perpinyanès firmà sis vegades la corresponsalia rossellonesa del diari català més llegit, això vol dir que en aquells anys ja devia tenir a Barcelona prou credibilitat catalanista.¹³ Fins i tot es permeté, en la crònica del 26 d'agost del 1905, fer una crida personal als docents de Catalunya perquè es fessin socis de la Internationale Ratgebende Paedagogische Centralstelle¹⁴ (Rosselló 1943, p. 59-68), una associació que tenia com a «objecte principal l'estudi de las qüestions pedagógicas referents a propagar las ideas de pau entre'ls pobles», i afegia:

No dubtem que els nostres companys catalans de Catalunya vindran a unir-se ab nosaltres. No tenen de menester donar sous, puig no hi ha cap cotisació. Una carta de visita adreçada al vostre servidor, institutor a Perpinyá, és més que suficient. (Pastre 1905b)

Durant el mateix període, el 1906, Lluís Pastre tingué, de casa estant, el seu *certificat* de catalanisme, expedit per un periodista barceloní refugiat a Perpinyà. En efecte, després dels fets del *Cu-cut* (1902-1905), o sigui el saqueig, el 1905, del diari catalanista satíric i de *La Veu de Catalunya* per part dels militars, l'Estat espanyol imposà la Llei de Jurisdiccions.¹⁵ Alguns hagueren de fugir, com el periodista nacionalista i republicà Josep Maria Folch i Torres (1880-1950), que s'instal·là a la capital del Rosselló i es relacionà amb el nostre mestre d'escola:

Puc posar a primera ratlla de les siluetes perpinyanenques que han passat pel meu davant y ab les quals per sort meva he fet bona y fonda amistat, l'il·lustrat professor de l'escola Rigaud Mr. Louis Pastre. El meu amic Pastre té les seves idees y me les ha confiades ab orgull y les ha apolugiades an entusiasme. Ell es anticlerical convençut y parla ab calor de la raó y del Dogma y tot essent un entusiasta patriota de la Fransa, es un lleal defensor del regionalisme. (Folch i Torres 1906)

13. En aquesta secció de notícies rosselloneses a *La Veu de Catalunya*, Lluís Pastre fou precedit, primerament, per Juli Delpont (1865-1924), i després, per Pierre Vidal (1848-1929). Carles Grandó (1889-1975) agafà el relleu del mestre d'escola.

14. Consultoria Pedagògica Internacional. Aquesta entitat era promoguda, des d'Alemanya, en alemany i en francès, per Kurnig, un personatge curiós que conjuminava en els seus llibres neonihilisme, antimilitarisme i sexualitat. El 1904, França tenia el nombre més important de socis a la federació de mestres pacifistes, i el departament dels Pirineus Orientals (Catalunya del Nord) arribava el primer, ja que Lluís Pastre era el delegat de l'entitat internacional a l'Estat francès; Espanya venia en quarta posició; no disposem de dades només de Catalunya.

15. Aquesta llei (1906-1931) posava sota jurisdicció militar els delictes contra els símbols de l'Estat Espanyol, hi incloïa les injúries de paraula o per escrit.

Aquesta amistat propicià que, a la primavera del 1906, Lluís Pastre publicés tres articles a *El Poble Català* (1904-1918), diari en el qual col·laborava Josep Maria Folch i Torres.¹⁶ Els escrits eren sobretot de caire pedagògic, però amb una no dissimulada convicció catalanista d'esquerra, que no desafinava amb la tonalitat del diari barceloní, nacionalista i republicà:

Catalunya vol ser autònoma... Ja sabem que per arribarhi, els catalans, olvidant tot lo que'ls pot dividir, s'entreguen a la tasca patriòtica necessària. Els uns organitzen la lluita immediata en les múltiples associacions, proposantse cadascuna el bé de la terra catalana. Els altres, en silenci de la casa, lluny dels lluitadors de debò, treballen per la renaixença de la llengua nacional. Altres es cuiden d'història o d'art catalans. Y tots s'agafen ab una passió admirable en aqueixa feina patriòtica d'aont sortirà triomfant la Catalunya dels segles gloriosos.

Però sabem també que hi ha una altra mena de gent petita, ignorada, menyspreada fins ara, una gent pobra y senzilla, quina potència ningú no hauria encara cregut que's presenta al poble ab una programa difícil, però ben definit, y que vol realitzar-lo poc a poc y sense brujit.

Aqueixa gent petita que s'aixeca a Catalunya, com s'aixeca també en tots els pobles, son els modestes pedagogs. (Pastre 1906)

El lirisme de Lluís Pastre no hauria desentonat en els actes públics de Solidaritat Catalana, el moviment unitari del catalanisme constituït a Barcelona la mateixa primavera del 1906, i que l'any següent portà Enric Prat de la Riba a la presidència de la Diputació de Barcelona. Ara bé, el terreny de lluita del gavatx catalanista se situava evidentment al nord de la Serra de l'Albera. Contemporàniament al naixement del catalanisme polític a la Catalunya del Sud dels Pirineus, Lluís Pastre treballava, localment, per l'adveniment del sindicalisme dels mestres d'escola i, paral·lelament, per la «protecció de la cultura, de la llengua i de la història del Rosselló», com especificaven els estatuts provisionals de la Societat d'Études Catalanes: el mestre d'escola perpinyanès s'havia après la lliçó ultrapiirinènca de la unitat d'acció catalanista entre conservadors i republicans.

Un altre «desterrat» a Perpinyà, Lluís Piquer i Jové (1880-1936), company d'infortuni de Josep Maria Folch i Torres, també mestre d'escola, però marcadament catòlic (Massaguer Arimon 2007), féu, malgrat les divergències ideològiques, l'elogi de Lluís Pastre, a *La Veu de Catalunya*:

16. Josep Maria Folch i Torres queda vinculat a la revista infantil *En Patufet* (1904-1938), llegida per petits i grans, que tingué un paper essencial de catalanització de tota la societat catalana i, de retruc, de difusió de les normes de l'Institut d'Estudis Catalans.

Passejant-me un vespre per «La Promenade», bonich passeig que precedeix al pintoresch parch, ab el bon catalá y company en Ricart Vallés, vaig fer coneixensa ab en Lluís Pastre, mestre públich, molt estudiós, gran coneixedor de la pedagogia, de lo que en tenen ja coneixement els lectors de LA VEU DE CATALUNYA, per les notes que en dit diari publica, y com ho demostra també ab son «Essai d'éducation sociale à l'école», obra molt discutida pels professionals y que ha merescut fervents elogis d'alguns, entre'ls que hi compta com un dels primers mon estimat amic y company en Joan Bardina, competentíssim en aitals matèries. Es aiximateix autor d'altres obres sobre ensenyança del idioma francés y com a nota típica, en sa lloança, és de remarcar que, no essent catalá sinó de país de llengua d'oc, ha après nostre llenguatge ab gran afició y antusiasme. (Piquer i Jové 1906)

4. 1908-1927: ¿Rebuda noucentista?

El 1908, *El Poble Català*, en la secció «Llibres nous», es féu ressò de la feina de l'incansable Lluís Pastre. L'article, no firmat,¹⁷ és una ressenya de l'opuscle *La langue catalane populaire en Roussillon* (Pastre 1908). Ara bé, en el comentari final s'hi desautoritza el mestre rossellonès per la seva subtil incursió en els afers lingüístics barcelonins. Hi veiem un deix de condescendència noucentista vers les terres catalanes de França, resultat probable d'un moment de francofilia dels catalanistes progressistes barcelonins (Rafanell 2011, p. 61-70) i, retrospectivament, de l'excés d'optimisme a la Catalunya administrativament espanyola pel que fa a la llengua comuna:

Per dessota de les planes d'aquesta monografia hi vibren dues afirmacions que són indiscutibles: una és l'unitat admirable de la nostra llengua desde Elna a Elx, en els temps clàsics; l'altra és la actual persistència d'un mateix principi espiritual, que és l'arrel catalana, en tots els pobles de nostra rassa regits per la llibertat y la civilització de Fransa.

Com a recull de documents y datos és també ben recomanable el treball del senyor Pastre. En lo que no está just aquest bon compatriota, és en trobar pariona la situació del catalá de l'aquí invadit pels castellanismes ab el catalá d'ells sotmés a l'influencia francesa. Sortosament pera nosaltres la lluita s'entaula en termes molt diferents y la victoria de nostra llengua aquí és segura. No'ls hi podriem desitjar millor bé que esperar altre tant pera ells. (*El Poble Català* 1908)

17 L'autor d'aquest article hauria pogut ser Alfons Maseras; vegeu més endavant.

A partir del 1907, les múltiples activitats locals de Lluís Pastre l'allunyaren segurament de les col·laboracions continuades a la premsa d'opinió barcelonina. Dos escrits més foren represos en la premsa pedagògica catalana: el 1909, a la *Revista Catalana d'Educació* de Joan Bardina i, el 1916, als *Quaderns d'Estudi* (1915-1924). Aquesta era una revista professional, promoguda pel Consell d'Investigació Pedagògica de la Diputació de Barcelona, que dirigia Eugeni d'Ors (1881-1954) i editava la Mancomunitat de Catalunya. Era destinada, gratuïtament, a tots els mestres oficials. Remarquem, de passada, l'abisme entre la Catalunya del Sud dels Pirineus i la del Nord pel que fa a les eines institucionals per a la promoció del català a l'escola, i no cal dir-ho, de l'escola en català.

El desembre del 1916, *Quaderns d'Estudi* dedicà tot el volum a la commemoració del sisè centenari de la mort de Ramon Llull, «especialment del punt de vista educatiu». S'hi incorporà la traducció catalana de l'assaig de Lluís Pastre *La pedagogia de Ramon Llull*, publicat el 1915 per la *Revue Catalane* de Perpinyà. El mestre lliurepensador ens sorprèn, doncs, amb un treball sobre el místic i missioner del segle XIII. Ara bé, se centra en les obres d'educació: *Llibre d'Evast e Blaqueria* i *Llibre de Fèlix de les meravelles del món*, en particular el *Llibre de les Bèsties*. Reproduïm un extracte de la comparació que hi establí entre Ramon Llull i els mestres francesos que també tractaren el tema:

Ramón Llull es distingeix netament de Rabelais, de Montaigne i de Rousseau, quant a la finalitat de l'educació. [...] Però el nostre Doctor Il·luminat dèu, no obstant, ser considerat com el precursor d'aquests grans mestres en pedagogia, perquè, com ells i abans que ells, reprova el sistema pedagògic que sacrifica el còs a l'intel·ligència i l'intel·ligència a la memòria. (Pastre 1916, 221-222)

Aquest assaig sobre Ramon Llull el dedicà: «A mon excel·lent amic Joseph Aladern». Cosme Vidal (1869-1918), àlies Josep Aladern, escriptor i periodista catalanista, d'ideologia republicana, era l'autor del pompós *Diccionari popular de la llengua catalana: Catalunya, Mallorca, València, Andorra, Rosselló, Sardenya, Llenguadoc* (1904-1906). El seu pancatalanooccitanisme el portà també a crear, el 1905, l'efímera revista bilingüe *Occitània*, amb els pares de l'occitanisme no felibrenc, els mestres d'escola occitans Prospèr Estieu (1860-1939) i Antonin Perbosc (1861-1944). Sembla probable que Josep Aladern, que ja s'interessava des de feia temps pels «catalans de França», fos el principal introductor de Lluís Pastre a la xarxa catalanista transfronterera de les primeres dècades del segle XX. Privats del recurs als arxius personals del mestre d'escola rossellonès, probablement dispersats, no ho podem confirmar, malauradament.

La darrera obra de Lluís Pastre que es beneficià de la promoció de la premsa barcelonina fou *Enseignement de la langue catalane par la méthode des doubles textes* (1920), un manual adreçat als adults, basat en traduccions de textos catalans. L'autor explica, en el pròleg, la seva motivació, no únicament lingüística:

On apprendra aussi à connaître la littérature remarquable de nos voisins de Catalogne et cela contribuera, nous en sommes convaincu, à accentuer davantage cette union des deux pays que mille volontaires catalans ont scellée de leur sang sur les champs de bataille de la grande guerre. (Pastre 1920, p. 5)

La crítica de l'obra va ser publicada, el 1922, al *Butlletí dels Mestres*, suplement pràctic de la ja esmentada revista pedagògica *Quaderns d'Estudi*.

El que caldria, seguint l'exemple de M. Pastre, fóra multiplicar els llibres amb destinació als estrangers, per a aprendre català. (*Butlletí dels mestres* 1922, p. 8)

El *Butlletí dels Mestres* era dirigit per Alexandre Galí (1886-1969), antic col·laborador de Joan Bardina a l'Escola de Mestres de Barcelona. Però veiem que el to calorós dels «germans de sang» ja no hi era. Efectivament, la Primera Guerra Mundial havia suposat un trencament entre els catalanistes de banda i banda dels Pirineus. L'actitud de mossèn Antoni Maria Alcover, president de la secció filològica de l'Institut d'Estudis Catalans, i la d'Eugeni d'Ors, a les columnes de la premsa catalanista, havien retruyit com a germanofília a Perpinyà, i algun rossellonès havia vist la mà del Kàiser en les normes ortogràfiques de l'Institut d'Estudis Catalans. Juli Delpont (1866-1923), figura del catalanisme rossellonès, que la Gran Guerra va trastocar, parlava encara, el 1920, d'ortografia «embochisée» de Lluís Pastre, perquè aquest, divulgador de les normes, sol·licitava de l'Institut una ajuda per a la publicació del seu *Méthode des doubles textes*.

5. Discreta pervivència

El darrer treball publicat de Lluís Pastre, *Éléments de Grammaire Catalane: rédigée conformément aux règles orthographiques en usage dans la littérature moderne*, amb un prefaci de Josep Sebastià Pons¹⁸ (1886-1962), el capdavanter de la lírica catalana a la Catalunya del Nord, introduïa, el 1925, les normes de l'IEC al Rosselló. Aparegué l'any d'una marcada persecució política i lingüística a Catalunya (dictadura de Primo

18. Josep Sebastià Pons havia estat l'alumne de Lluís Pastre, a l'escola primària del seu poble d'Illa.

de Rivera), i calgué esperar el 1927, l'any que morí Lluís Pastre, perquè Alfons Maseras (1884-1939), en un article necrològic a *La Veu de Catalunya*, subratllés la rellevància de la primera gramàtica catalana normativa en francès.¹⁹ Deixeble de Josep Aladern (Corretger 1995, p. 17), redactor d'*El Poble Català*, «aliadòfil d'esquerra» (Rafanell 2006, p. 474) i pancatalanooccitanista, l'escriptor noucentista tenia efectivament un perfil per avenir-se amb el mestre d'escola rossellonès, gavatx i catalanista, amb el qual sembla que havia tingut una relació epistolar:

Mai no és tard per reparar un oblit. I ja que la nostra premsa va sofrir el no assenyalar als seus lectors la mort de Lluís Pastre, que data ja d'alguns mesos, avui, que tenim a les mans alguns dels seus llibres, ja se'ns permetrà una petita necrologia del laboriós filòleg rossellonès. Institutur, Lluís Pastre va consagrar la seva vida als estudis pedagògics i filològics, pels quals va sentir vocació des de molt jove. I va aplicar-se d'una manera especial a l'estudi de la nostra llengua i al seu ensenyament entre els seus deixebles perpinyanesos. L'amor a les coses del terror va induir-lo a ésser un dels fundadors de la Societat d'Estudis Catalans, de Perpinyà, de la qual fou el secretari primerament, i vice-president més tard. Fou, també, fundador i col·laborador de l'extinta «Revue Catalane» que va durar fins als darrers temps de la guerra.

[...] En contacte constant amb infants de llengua catalana, a partir d'aquest moment el veiem aplicar-se a estudiar el català per si sol i en relació amb el francès. [...]

Quant a la seva «Grammaire Catalane», ornada amb un pròleg del poeta Josep- Sebastià Pons, n'hi ha prou amb dir que és simple i pràctica, i que accepta i segueix les normes ortogràfiques establertes per l'Institut d'Estudis Catalans. Hom sentia, de fa molt de temps, la necessitat d'una gramàtica així, per a ús dels francesos o dels que coneixen bé el francès. Lluís Pastre va eixir gentilment al pas d'aquesta necessitat. Potser seria hora que es publicués a Barcelona o en un altre lloc una obra paral·lela a aquesta: volem dir una Gramàtica catalana redactada en castellà per a ús dels peninsulars no catalans.²⁰

Lluís Pastre ha mort deixant una obra inèdita: la traducció francesa del «Llibre de les Bèsties», de Llull, amb notes i una notícia biogràfica. L'obra era terminada en 1925, data en la qual el malaguanyat gramàtic ens escrivia [...].

El manuscrit lul·lià de Lluís Pastre, avui desaparegut, no s'arribà a editar, però la seva gramàtica assegurarà al conjunt de la seva obra una certa pervivència al nord de

19. Pompeu Fabra publicà, a París, *Abrégé de grammaire catalane* (Société d'édition Les Belles Lettres), el 1928.

20. Pompeu Fabra publicà, a Barcelona, el 1929, *Compendio de gramàtica catalana*, Libreria Catalonia.

la Serra de l'Albera. Així, Alfons Mias (1903-1950), el pare del catalanisme polític a la Catalunya del Nord i inventor d'aquesta denominació territorial, als anys trenta, recomanava als autoaprenents adults l'*Abrégé de grammaire catalane* (Mias 1935, p. 34). Jordi Pere Cerdà (1920-2011), escriptor i activista essencial del darrer mig segle, aconsellava el mateix volumet als mestres rossellonesos de l'escola pública francesa perquè s'engresquessin finalment a treure profit de la primera llei que, el 1951, havia autoritzat «l'ensenyament de les llengües i dialectes locals» (Cerdà 1960, p. 38). Finalment, als anys seixanta, el lingüista i professor universitari Enric Guiter (1909-1994) lamentava que «L'excellente grammaire de Pastre n'a pas été suivie d'autres grammaires d'auteurs roussillonnais» (Guiter 1965, p. 409).²¹

Per tancar, momentàniament,²² aquest recull sobre l'eco que Lluís Pastre obtingué al sud de la Serra de l'Albera, com a pedagog, filòleg i, en certa manera també, com a veu del catalanisme progressista del Rosselló, reproduïm la idea que se'n feien els dos principals exponents de la normativització del català, Antoni Maria Alcover i Pompeu Fabra (1868-1948), amb paraules, per aquest, de l'editor barceloní Josep Maria de Casacuberta (1897-1985):

An el Rosselló n'hi ha un de novell de gramàtic més desxondit i millor orientat que els seus avantpassats, En Lluís Pastre, que ha publicats tots aqueis estudis gramaticals [...]. (Alcover 1914, p. 93)

Mestre meu de francès a Barcelona [Pompeu Fabra], em féu sentir de jovenet un sincer afecte envers aquest Rosselló i em donava a llegir tot el que ací sortia en la nostra parla o sobre ella, en llibres i revistes, des dels escrits de Lluís Pastre, Juli Delpont i Pau Berga a les produccions primerenques de Carles Grandó i Josep Sebastià Pons. (Casacuberta 1963, p. 18)

Bibliografia

A. M. ALCOVER, «Una mica de dialectologia catalana», *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana*, núm. 2, març-abril, maig-agost 1914, p. 93.

J. ALCOVERRO, «Le catalan à l'école», *Butlletí d'Escoles*, núm. 6, juny 1907, p. 33-44.

J. BARDINA, *Gramàtica pedagògica de la llengua catalana: Curs superior*, Barcelona: Baguñá editor, 1907, [149] p.

21. El 1999, Pere Verdaguer publicà a Curial, Barcelona, el primer volum de *Grammaire de la langue catalane: Les origines de la langue*; hom espera el segon volum dedicat a la morfologia i a la sintaxi.

22. La digitalització de les publicacions periòdiques catalanes patrimonials, impulsada per la Biblioteca de Catalunya, facilita, cada dia més, la descoberta d'articles, fins ara insospitats; la recerca és, doncs, més que mai, oberta.

L. BONET, «Louis Pastre: Un républicain radical et pédagogue réformateur vers le catalan à l'école (1881-1903)», *Lengas: Revue de sociolinguistique*, núm. 65, 2009, p. 167-204.

L. BONET, «La pedagogia regionalista a l'escola francesa (1875-1925): Discursos, propostes i controvèrsies sobre l'occità i el català», *Actes del X Congrés internacional de l'Association Internationale d'Études Occitanes*, Béziers 12-19 juny 2011 [en premsa].

BUTLLETÍ DELS MESTRES, «Llibres per al mestre: Enseignement de la langue catalane par la méthode des doubles textes, per Louis Pastre. Perpinyà, Impremta Catalana de J. Comet», *Butlletí dels Mestres*, núm. 5, 1 de març de 1922, p. 8.

J. M. de CASACUBERTA, «Parlament de Josep Maria de Casacuberta [Records de Pompeu Fabra, 50 anys de les normes ortogràfiques de l'I.E.C.]», *Sant Joan i Barres*, núm. 16-17, 1963-1964, p. 13-18.

J. P. CERDÀ, «Pour la culture régionale», *La Tramontane*, núm. 430-431, 1960, p. 36-38.

M. CORRETGER, *Alfons Maseras, intel·lectual d'acció i literat*, Barcelona: Curial Edicions Catalanes, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1995.

J. M. FOLCH i TORRES, «Cròniques del Rosselló», *El Poble català*, 17.03.1906, p. 2.

J. GALLART, «Lluís Pastre, mestre de català a l'escola pública nord-catalana (1863-1927)», *Educació i Història*, núm. 5, 2001, p. 146-158.

H. GUITER, «Quelques participes passés anormaux dans le catalan du Roussillon», *Linguistique et philologie romanes: Actes du Xe Congrès International de Linguistique et Philologie Romanes, Strasbourg, 1962, I*, Paris: Librairie C. Klincksieck, 1965, p. 399-414.

A. MASERAS, «L'obra de Lluís Pastre», *La Veu de Catalunya*, 20 de novembre de 1927, edició del matí, p. 7.

M. A. MASSAGUER, «Lluís Piquer Jové», *Segona República, guerra civil i primer franquisme a Parets del Vallès*, Parets del Vallès: Ajuntament, 2007, p. 289-297.

A. MIAS, *Quelques observations sur l'état actuel de la langue catalane en Roussillon*, Perpinyà: Imprimerie de l'Indépendant, 1935.

L. PASTRE; J. COMBES, *Essai d'éducation sociale à l'école avec le concours de la famille: 2e édition modifiée d'après les observations faites par les instituteurs dans diverses conférences pédagogiques: Guide du maître*, Paris: Bibliothèque d'Éducation, 1903.

L. PASTRE; S. DAVIN, *Le français usuel enseigné par les exercices de langage et de lecture aux enfants de 6 à 9 ans*, Perpinyà: Imprimerie La République des Pyrénées-Orientales, 1903.

L. PASTRE, «Crónicas de Perpinyá», *La Veu de Catalunya*, 9 d'agost de 1905 (1905a), edició del vespre, p. 2.

L. PASTRE, «Crónicas del Rosselló», *La Veu de Catalunya*, 26 d'agost de 1905 (1905b), edició de mitjanit, p. 2.

L. PASTRE, «Notetes pedagògiques: Desde'l Rosselló, I», *El Poble Català*, 8.05.1906, p. 2.

L. PASTRE, *Le catalan à l'école*, Perpinyà: Société d'Études Catalanes, Imprimerie Comet, 1907 (1907a).

L. PASTRE, «Llengües germanes», *Revue Catalane*, núm. 9, setembre de 1907 (1907b), p. 270-278.

L. PASTRE, *La langue catalane populaire en Roussillon*, Perpinyà: Société d'Études Catalanes, Imprimerie J. Comet, [1908].

L. PASTRE; J. COMBES, «Éssai d'éducation sociale à l'école avec le concours de la famille», *Revista Catalana d'Educació*, núm.1, març de 1909, p. 22-27.

L. PASTRE, «La langue catalane et son utilité pédagogique», *Revue Catalane*, núm. 45-46, setembre-octubre 1910, p. 396-402 [continua fins al núm. 58 d'octubre de 1911].

L. PASTRE, *Le français enseigné par les exercices de traduction de textes catalans aux enfants de 9 à 15 ans*, Perpinyà: Société d'Études Catalanes, Imprimerie Catalane, 1911.

L. PASTRE, «La pedagogía de Ramón Llull», *Quaderns d'Estudi*, any II, vol. I, núm.3, desembre 1916, p. 190-203.

L. PASTRE, *Enseignement de la langue catalane par la méthode des doubles textes*, Perpinyà: Société d'Études Catalanes et Imprimerie Catalane J. Comet, 1920.

L. PASTRE, *Éléments de grammaire catalane*, Perpinyà: Société d'Études Catalanes, Imprimerie catalane, 1925.

Ll. P. J. [L. PIQUER i JOVÉ], «Des de Perpinyá», *La Veu de Catalunya*, 8 de juny de 1906, edició del vespre, p. 2.

EL POBLE CATALÀ, «Llibres nous: Lluís Pastre: La langue catalane populaire en Roussillon», *El Poble Català*, 4.11.1908, p. 1-2.

A. RAFANELL, *La Il·lusió occitana: La llengua dels catalans entre Espanya i França*, Barcelona: Quaderns Crema, 2 v., 2006.

A. RAFANELL, *Notícies d'abans d'ahir: Llengua i cultura catalanes al segle XX*, Barcelona: A Contra Vent, 2011.

P. ROSSELLÓ, *Les précurseurs du Bureau International d'Éducation: Quelques pages inédites de l'histoire de l'éducation*, tesi de doctorat en Ciències Pedagògiques, Ginebra: École des Sciences Sociales et Politiques, Bureau International d'Éducation, 1943.